

Анотація. У статті здійснена спроба аналізу публіцистики Євгена Гуцала в контексті дискусії щодо історичної перспективи РФ та її місця в сучасній системі міжнародних відносин. Звертається увага на колоніальну природу російської імперії та умови її формування. Наголошується, що Росія є не тільки колоніальною державою, але й етнічною та соціально-політичною химерою, що втратила свою історичну вісь, перетворившись на агресивну антисистему. Спроба Євгена Гуцала подати орду як джерело ментальності росіян не є правильною, оскільки ментальність орди сформувалася задовго до завершення процесу формування у росіян їх власного менталітету.

Ключові слова: історична публіцистика, антисистема, химера, Є. Гуцало, шістдесятники, ментальність.

Abstract. The article attempts to analyze Yevhen Hutsal's journalism in the context of the discussion about the historical perspective of the Russian Federation and its place in the modern system of international relations. Attention is drawn to the colonial nature of the Russian Empire and the conditions of its formation. It is emphasized that Russia is a colonial state, but the Gutsalo does not reveal its essence as an ethnic and socio-political chimera that has lost its historical axis, turning into an aggressive anti-system. His attempt to present the Horde as the source of the mentality of the Russians is not correct, since the mentality of the Horde was formed long before the completion of the process of forming their own mentality among the Russian

Key words: historical journalism, anti-system, chimera, E. Gutsalo, sixties, mentality.

Актуальність. Наприкінці лютого 2022 року закінчився романтичний період в історії української державності. Розпочалася епоха переосмислення характеру стосунків практично з усіма нашими сусідами, особливо з тими, хто відпочатково заперечував право українців на свободу, вважаючи нашу територію лімітрофною, а державу такою, яка не вдалася (failed state). Концептуальні обґрунтування такої позиції беруть свій початок від ректора Києво-Могилянської Академії Теофана Прокоповича, як головного ідеолога творення російської імперії, та його прибічників. Правда, задовго до нього творці Речі Посполитої так само сперечалися: чи є русини

окремим народом і чи можуть вони претендувати на статус третього засновника Rzeczpospolita?

У процесі підготовки Люблінської Унії 1569 року їх не захотіли визнати третіми, а православну шляхту зрівняти у правах із католиками. І це в умовах, коли тодішня московська церква, розпочала активну релігійну експансію в Україну, а у 1589 році, з рук Константинопольського патріарха, отримала автокефалію.

На тлі поширення ідеї відродження Третьої Речі Посполитої у Польщі, частина їхніх науковців і сьогодні не визнають помилку, на яку ще тоді звертали увагу Петро Скарга і Мілетій Смотрицький [11, с. 97]. Одним із тих, хто продовжує її заперечувати є Анджей Новак, професор історії Ягелонського університету у Кракові, чия ідея польської імперії (якою Польща ніколи не була) отримала деяку популярність серед окремих категорій поляків і започаткувала не тільки політичну, але й культурологічну дискусію щодо місії Польщі в Україні [7]. Не менш «цікавими» були спроби обґрунтувати «право на Україну» з боку російських авторів – прибічників різних концептуальних позицій від слов'янофілів, окремих представників російської публіцистики, науковців, зокрема Дмитра Пісарєва, Вісаріона Белінського, Дмитра Ліхачова, Ігоря Шафаревіча і, аж до одіозних теоретиків російського фашизму філософів Івана Ільїна й Олександра Дугіна, політиків і громадських діячів Володимира Жириновського та Єгора Харламова, письменника і публіциста Захара Прелєпіна і режисера Микити Міхалкова. Інтелектуальні потуги названої когорти авторів і прихильників різних імперських проєктів засвідчили одне – без України жоден із них не міг і не може бути реалізованим, оскільки не відповідає суверенному праву українського народу на честь, вольності і свободу. Варто погодитися, що найближчим для нас був польський проєкт так званої монархічної конфедерації й, можливо, він був би успішним, коли б Україна увійшла туди як рівноправна її частина. Але так не сталося. Тепер навряд чи знайдеться місце в українському інформаційному просторі польським історичним наративам, а тим більше російським, як і особам, які в них вірять. Це та, умовно окреслена, теоретична основа, аналітичної публіцистики Євгена Гуцала, яка викликала у автора емоційну реакцію на тривалу

заборону писати те, про що думавш. І, хоча автор не міг передбачити багато із того, що сталося після його смерті, актуальність написаного ним не в тому наскільки воно відповідало нашому уявленню про себе і світ, а в тому, щоб і світ, і наші про нього уявлення змогли сфокусуватися на правді, яку чекали, але до якої готовими не були. В цьому немає феномену Гуцала, адже був Василь Стус, Левко Лук'яненко, Іван Дзюба, Іван Світличний, В'ячеслав Чорновіл та й писати про це вже можна було. Євген Гуцало – це беззаперечно продовження публіцистичної традиції шістдесятників. Це спроба пережити історію через правдиве відчуття дійсності, прикритої «тінями забутих предків» і заплутаними смислами епохи, що перестала бути актуальною. Можна покласти й на те, що він не знав сучасних авторів і того, що писали вони про Україну після. Але, що такого нового ми побачили у тому про що вони писали? Світ не змінився. Лише ми отримали шанс стати іншими. В цьому не тільки актуальність написаного Євгеном Гуцалом, але й необхідність в його переосмисленні.

Метою дослідження є не стільки виокремлення позиції і літературного таланту публіциста, який проглядається у його творчості, скільки трактуванні ним подій і фактів, які були відомі раніше, але інерція літературного процесу в Україні та й страх, від якого суспільство лише почало звільнятися, не дозволяли говорити про це публічно. Так він не промовчав. Однак у серії своїх публікацій, помилково використовує теоретичні конструкції і поняття як автентичні самій природі Росії та її історії, забуваючи, що Росія є яскравим прикладом історичної химери, якою у свій час була Хазарія, що проіснувала 150 років і загинула під ударами русів не тільки як етнічна, але й соціально-політична антисистема. Такі випадки часто бувають на межі зіткнення цивілізацій, породжуючи «чорну матерію» історії, самопрояв якої, – як писав Л. Гумільов, – у «заперечені життя, де істина і брехня не протиставляються, а прирівнюються одна до одної» [2, с. 273]. Тому написане Євгеном Гуцалом відображає не ординську ментальність росіян, а, скоріш, химеричний характер їхньої історії та держави, що з'явилася на проломі однієї цивілізації іншою у момент, коли їх спільний етногенез прискорився. Саме це і є метою

дослідження. Спробою заглибитися у його історичну публіцистику, спрямовану на актуалізацію головних причин наших перемог і поразок.

Огляд сучасних публікацій. Публікації щодо журналістської творчості Євгена Гуцала здебільшого є літературознавчими. В Україні тривалий час аналітична журналістика рівно як і журналісткознавство розвивалися мало, а заслуги, на які вказують окремі автори, хоча і справедливі, однак переважно оціночні. Ось що написав про книгу «Ментальність орди» Д. Павличко: «Це найвидатніша книжка, на яку здобулися п'ястдесятники, тому що ця книжка ніколи не забудеться, доки буде існувати Росія. У цій книжці подана наша неволя тільки з другого боку, щоб ми зрозуміли, хто ми є і хто той народ, який взяв на себе функцію пригноблення нас. У Гуцала є панорама імперської культури, якій право жити між народами давали геніальні росіяни, які служили царю – Пушкін і Достоевський» [15]. Але до 1991 року «царю» служили усі окрім тих, хто своєю творчістю прагнули змінити культурне життя України періоду «застою», вступивши у нерівний бій з московською антисистемою. Вони не заперечували права на її існування і наївно вірили, що ми можемо жити як суверенні народи навіть у межах єдиної федерації (В. Чорновіл), об'єднані спільною історичною долею. Для цього варто лише поміняти режим. Така ілюзія існувала в усіх політичних еліт України починаючи з 1991 року. І не тільки у них. Ніхто не звернув увагу на те, що Україна, за збігом обставин, опинилася на краю «чорної діри» історії і лише зараз почала чинити справжній опір її апокаліптичній силі. Ми за мить зупинилися до точки історичної сингулярності, пробуючи усіма силами вирватися за межі руйнівного вихору інерції часу.

Деякі автори стверджують, що «пишучи про похмуре минуле російської ментальності Гуцало передусім, думав не про російську історію, його турбувала ситуація в Україні»[10, с. 48]. А хіба можна підміняти мислення історичне мисленням ситуативним, кон'юнктурним при цьому думаючи про історію? Гуцало розумів, що історія була ключем до розуміння ситуації як в Україні, так і Росії. І мислив він її не тільки «ментальністю орди», але й, – як справедливо зазначає А. Дорофєєва, – повістями «Голодомор», «Безголов'я»,

«Прокляття» [4, с. 84]. Вона ж звернула увагу і на концепцію «природної людини» Ж.-Ж. Руссо, який наполягав на вільному вихованні, де головним фактором впливу на людину є природне середовище, характер спільноти і речі, які тебе оточують [4, с. 82]. Чим не натяк на географію, яка є ключовим чинником етногенезу? А «вільне виховання» – впливом середовища на конструювання ідентичних йому моделей поведінки? Чи не це визначало спрямованість літературної творчості Гуцала, в якому прослідковується відчуття колективного підсвідомого власного народу: через ландшафт, через хату, через позитивних і негативних героїв, через безпорадність і, здавалося, невідворотність долі в повній відсутності волі до спротиву? Однак в історії так не буває. А.Тарнашинська підтвердила це так: «Його апологія дому трансформувалася... в апологію національного духу» [13, с. 374]. Саме в цьому контексті варто розглядати історичні роздуми Євгена Гуцала, які вперше вибухнули силою його аналітичної публіцистики у 1993 році. Однак шлях до цього був не простий, суперечливий. Проходив він через «ствердження, через заперечення себе колишнього» [12, с. 375]. Через самозречення і саморуйнування, що стало спонукальним мотивом його літературної творчості (М. Жулинський) [5, с. 97]. Чи не є ця самозреченість тригером переходу від ліричної захопленості Україною в «газовій камері соцреалізму» [12, с. 411] до свободи в умовах, коли суспільство не було готовим прийняти цінність незалежності, покірливо схиляючись перед силою «в жалобі і скорботі» [12, с. 411]. Так вона ним і є. А перехід від емоційного переживання в середовищі вербалізованих образів і замишування ідеальністю їхнього буття, мав статися. Адже автор належав до покоління шістдесятників чиї стереотипи ламала не революція і війна, а бажання зазирнути за обрії століття, до завершення якого залишалося менше сорока років.

Виклад основного матеріалу. Перше з чого хотілося б розпочати дискусію так це з тези про те, що Орда не є і ніколи не була фактором формування ментальності росіян, оскільки ментальність орди з'явилася набагато раніше ніж самі росіяни. Процес їх етногенезу був започаткований химеричним поєднанням тюрко-монгольського етнічного елементу зі слов'янським і не завершився до сьогодні.

Розпочалося це ще в період існування давньоруської держави з центром у Києві й динамічними контактами слов'ян і варягів із кочівниками подніпровського Степу. З нашествям монголів у XIII столітті ситуація прискорилося настільки, що уже через декілька поколінь території майбутнього Московського царства були повністю монголоїзованими. Започатковувалися золотоординські роди, які владарювали на московських землях, аж до самої смерті монархії. Але монархія для них була протиприродною і не мала тієї цінності, значущість якої формує у народі тяжіння до закону і справедливості. Та й ситуація із православною вірою, яка не змогла піднятися, у свідомості населення, вище релігійної обрядовості, не стала елементом його культури. Не була історично зумовленою і монарша традиція в Росії, яка розпочинається лише з Романових, приведених на престол геополітичними обставинами XVII століття. А далі антисистема лише ускладнювалася наслідками розпаду в залишках старої київської культурної традиції п'янством, цинізмом, злиденністю, безчесністю і відсутністю Бога [5, с. 28]. Ці слова Ф. Достоевського, які використовує Гуцало, найкраще відображають сутність не тільки етнічної, але й соціально-політичної химери, що помирає. На цьому і будувалося «величье русской культуры», яку нав'язували усім в інтернаціональній обгортці російського шовінізму.

У своїй статті «Ментальність орди, або ж творення свразійського простору» Євген Гуцало вказує на ординську ментальність, що проявилася у захопленні чужих територій. Однак ординська ментальність розпочала утверджуватися тоді, коли орда вийшла на околиці Рязані (1238 р.) та Києва (1240 р.), зруйнувавши культурний код старого руського світу і таким чином призупинила його просування на Схід. Зруйнований і поглинутий татаро-монгольською навалою він почав оговтуватися лише наприкінці XIV століття, перезаснований в межах Великого Князівства Литовського і усуб'єктнений в козацьких війнах XVII століття.

Поява наприкінці XV століття Московії як держави і прийняття в січні 1547 року Іваном IV Грозним титулу царя, привело до централізації влади, оскільки новоутворений етнічний «котел» починав закипати, загрожуючи неконтрольованим пасіонарним вибухом. Така

ситуація продовжувалася аж до 1721 року, коли царство московське було проголошене імперією зі штучним упровадженням європейського образу життя на московських болотах. Зробити це вдалося лише частково і лише в частині організації війська. В усіх інших сферах цей проєкт провалився. Україна в його реалізації відіграла ключову роль, оскільки сама ідея імперії належала Феофану Прокоповичу, ректору Києво-Могилянської академії, рівно як і ідея підпорядкування церкви державі шляхом створення Священного синоду, після скасування Петром I патріаршого управління православною церквою. Варто зазначити, що ця система проіснувала до 1917 року, коли була відновлена Патріархія і церква отримала формальну автономію від держави. Однак це їй не допомогло. Враховуючи те, що в Російській імперії церква завжди сприймалася як ефективний інструмент влади, вона втратила будь-які ознаки святості, що сприяло розповсюдженню антирелігійних настроїв як в середовищі еліти, так і глибинного російського народу. Тому антирелігійна пропаганда, після повалення самодержавства, мала не тільки соціальну, але й світоглядну основу. Ось чому в Росії до влади прийшли більшовики. Та з ліквідацією монархії російська імперія продовжувала існувати. Характер її експансіоністської політики не змінився як не змінилася і централізована форма правління, що була започаткована ще за часів Івана Грозного. І тут виникає питання: це збіг історичних обставин чи дія потужних природних факторів, які творили ці обставини? Євген Гуцало пов'язує це з ментальністю, що сформувалася під впливом ординського начала, яке виявилось домінуючим в характері тих, кого сьогодні ми називаємо росіянами. Відомо, що провідну роль у цьому процесі відіграє релігія. Але, – як вказує у своєму дослідженні Володимир Білінський, – «у Золотій Орді ще за часів завоювання північних улусів (Булгарія і Моксель), існувало як мінімум три релігії: іслам (Волзька Булгарія і частина Темниківської Мещери), православ'я (мала частина країни Моксель) і язичництво. Це були офіційні в державі релігії, які не заборонялися, а підтримувалися так чи інакше всіма державними органами» [1, с. 130]. У межах цих релігій формувалися три різні картини світу, що накладалися одна на одну і творили химерну реальність, в якій важко було затриматися надовго,

важко було жити в ілюзорності непереконливих аргументів, слідувати правилам, які використовувалися як інструмент успішності, але насправді примушували до покірливості в рабстві та прийняті суперечливих уявлень про світ. Все це відбувалося в межах одного і того ж ландшафту, який залишався незмінним природним агрегатором вражень та інформації, на основі якої формувалася традиція і виникали норми звичаєвого права. Виходило, що всі дивилися на одне і теж небо, але кожен бачив в ньому щось сакрально своє, яке голосом предків пробивалося крізь умовності повсякдення та змінити його характер уже не могло. Так відбувся розрив між минулим і сьогоденням, між старою руською традицією і новими формами існування в умовах активних контактів із іншими народами, що досягли гомеостазу, тобто стану рівноваги динамічного середовища етнічної системи після потужного пасіонарного вибуху. Це середовище неможливо було зруйнувати, оскільки воно трималося на традиції й правилах, які не піддавалися руйнуванню мечем. Його можна було знищити шляхом прищеплення альтернативних середовищу моделей поведінки, які для нього не були природними. Так антисистема створювала умови для захоплення і підкорення чужих етносів, насаджуючи їм свій образ життя і свою економічну, політичну і культурну традицію. Згодом і власну історію як ідеологічну форму обґрунтування своєї місії та цивілізаційної ролі. Ось чому росіянин став титульним, а всі інші як не малороси-хохли, то чурки, нацмени, «лица кавказкой национальности» тощо. Цитуючи російських авторів Євген Гуцало це описував так: «Чоловіки юрмами йшли в питейні заклади, які ми відкривали. Жінки і дівчата охоче йшли на утримання до росіян. Дружини йшли від чоловіків, а дочки від батьків, і вступали в будинки терпимості. Мечеті стали безлюдні... вони кляли нас за те, що ми начебто ведемо народ шляхом зневіри й аморальності» [3]. І не даремно президент Таджикистану Емомалі Рахмон 14 жовтня 2022 року в Астані висловив прохання, звертаючись до Путіна, щоб Росія не ставилася «до країн Центральної Азії як до колишнього СРСР. Так, ми – мала народність, нас не 100-200 млн. Але у нас є історія і культура, ми люди і ми хочемо, щоб нас поважали» [14]. Це саме те, що Московія завжди прагнула нівелювати, обнулити «добровільним» прийняттям російської

цивілізаційної ролі, використати у своїх геополітичних цілях і пов'язати вигаданою формулою «єдиного народу» в гібридному концепті ідеології «руського мира».

Оскільки релігійний чинник у цьому процесі виявився чи не найголовнішим, варто вказати і на те, що не менш яскраво антисистема проявила себе в процесі формування специфічної форми російського православ'я, яке, в період проголошення імперії, стало одним із її структурних елементів (Феофан Прокопович), згодом змиралося з радянською владою (Патріарх Сергій), а сьогодні оголосило «священний джихад» українському народу (Патріарх Кирил). Так, Україна відмовилася прийняти ідеологію «руського мира» і не побажала, із захопленням вірогідданого раба, підкоритися московському натиску. Тоді російська церква словами свого патріарха заявила, що «усвідомлює, що якщо хтось, спонукуваний почуттям обов'язку, необхідністю виконати присягу, залишається вірним своєму покликанню і гине при виконанні військового обов'язку, то він, безсумнівно, здійснює діяння, рівносильне жертві. Він себе приносить у жертву за інших. І тому віримо, що ця жертва змиває всі гріхи, які людина зробила» [6]. Таку формулу Євген Пригожин на практиці реалізує через діяльність військових приватних кампаній, які, до речі, в Росії заборонені законом. А патріарх проголошує: «Ми дожили з вами до доленосного часу, а в доленосний час слід оновити нашу віру, загострити нашу свідомість і нашу пам'ять, на багато що подивитися інакше, на що ми ще вчора дивилися без жодної уваги і особливої турботи. І ось тоді ця наша духовна мобілізація, до якої я зараз усіх закликаю, допоможе і мобілізації всіх сил нашої вітчизни» [9]. Раніше, війну в Сирії він назвав «священною війною» [8]. Ось цим і відрізняється українське православ'я від російського, а релігійна концепція РПЦ (Російської православної Церкви) від самої суті християнської ідеї Бога. Не забуваймо, що радикалізація РПЦ відбулася паралельно з радикалізацією російської влади, що підтверджує їх спільну поєднаність як основних складових соціально-політичної химери, що впритул підійшла до свого занепаду. Період її існування в історії завершується. Після розпаду СРСР цій проблемі уваги приділялося мало. Не знайшла вона відображення і в історичній

публіцистиці Євгена Гуцала. І це зрозуміло, оскільки мала місце історична інерція, наслідком якої стало повільне переосмислення минулого в контексті нових посткомуністичних реалій. Не був відрефлексований радянський період і те, що з ним пов'язано як на рівні суспільства, так і гуманітарної науки. Через це публіцистика Гуцала, що з'явилася на шпальтах газети «Літературна Україна» на початку 90-х, викликала неоднозначну реакцію з боку його колег: одні, як це часто буває, мовчали, інші – поспешки висловлювали своє невдоволення, а деякі відкрито критикували за таку собі журналістську зухвалість, породжену літературними фантазіями автора. Разом із тим, історичний аспект російського колоніального експансіонізму є чи не найголовнішим у структурі ідеології «руського мира». Можна заперечити, що в ті часи про таку ідеологію нічого не знали. Рівно як не здогадувалися і про наслідки підписання Будапештського меморандуму. Вірили, що з Росією ніколи не прийдеться воювати, а тому знищили свої збройні сили, довго дискутуючи, а чи потрібне нам НАТО. Євген Гуцало у своїх роздумах цієї теми не торкається. Можна сказати, що у той час вона була недостатньо актуалізована та й армія в Україні тоді ще була. Те, що політичне керівництво на початку 90-х продемонструвало свою провінційну недалекоглядність, сьогодні мало ким заперечується. Гірше, що не висловила своєї позиції інтелектуальна еліта: науковці, письменники, журналісти. Нічого, з цього приводу, не встиг сказати і Євген Гуцало. Тільки перша чеченська війна, що почалася через чотири дні після підписання меморандуму в Будапешті, викликала у нього емоційний спротив, зафіксований фразою: «рязанський мужик подався сьогодні на кровопролиття в Чечню, де процвітає зоологічна жорстокість і мародерство» [3]. Вся ця полеміка з собою не була завершена і у статті «Раби рабів, або ж «Какую Россию мы потеряли», де письменник висловив обережний сумнів, що Росія змінить свою «розбійну красу» (О. Блок) і знову почне нав'язувати усім ідею «викривленого, спотвореного прогресу» [3]. Як завжди прогрес знову виявився «викривленим» зоологічною ненавистю, яка 30 вересня 2022 року розліталася поміж кремлівськими баштами троекратним путінським «ура» і закликом до «священної війни» Івана Охлобистіна, який,

пригадавши бойовий клич опричників Грозного, хрипливим голосом кричав «гойда», закликаючи до знищення України. І проблема тут не в ментальності орди, яку автор зробив центральною своєї історичної публіцистики. Проблема в самій історії Росії, яку вона не бажає визнати за свою, шукаючи корені власного минулого в історії Київської Русі, до якої Москва немає жодного відношення окрім, можливо, погрому Києва, здійсненого Володимиро-Суздальським князем Андрієм Боголюбським у 1155 році.

Висновки. Минуле Росії – це історія етнічної та соціально-політичної химери, що сформувалася впродовж XIII–XVIII століть, існування якої підійшло до свого завершення. Коли Євген Гуцало осмислював відомі факти з її історії, мало хто вірив, що питання існування Росії в її теперішніх кордонах, коли-небудь постане так гостро як сьогодні. Тому і реакція на його історичну публіцистику була іншою. Разом із тим, категоричність висловлювань автора базувалася на історичній парадигмі, прийняти яку не зовсім готовими було не тільки письменництво та журналістика, але й українська історична наука, просякнута інерцією радянського способу життя і зрадянценим повсякденням. Варто зазначити, що тодішня література, вирошена на принципах соцреалізму, досить важко рухалася у напрямку актуалізації замовчуваних сторінок нашого минулого, обережно наближаючись до «пекучої» проблематики національно-визвольних змагань, репресій та голодомору. Євген Гуцало один із тих, хто розпочав цей рух. Однак письменник не підіймав український прапор в літературному середовищі як це робили Василь Стус, Євген Сверстюк чи Іван Дзюба. Не зумів він переломити своєю творчістю загальну тенденцію «очманілості» радістю незалежності, яка була всепоглинаючою. Свої історичні рефлексії автор будував головню на тому про що писали самі росіяни і, що було тоді у відкритому доступі. Однак всі вони мислили категоріями імперського панування XIX століття, хоча і бачили в ньому руйнівну силу російського «цивілізаційного» впливу. Разом із тим, ідеї українського пістдесятиництва, до якого належав і сам автор, залишалися поза його увагою. І хоча стихія українського національного протесту прослідковується в його історичній публіцистиці досить чітко, внутрішню його суть розкрити автору не

вдалося. Емоційний порив гальмувала епоха, до якої він належав. А от головною рисою химери, яку він відтворив у своїх публікаціях, стало протиприродне поєднання двох цивілізаційних потоків – слов'янського (західного), що знаходився на периферії Русі й був спрямований на Схід, і татаро-монгольського (східного), що прямував на Захід після потужного пасіонарного вибуху на початку XIII століття. Наприкінці 30–40-х років XIII століття вони злилися, утворивши етнічну химеру, яка впродовж XVI–XVIII століть перетворилася на російську імперію, а у 2022 році опинилася на краю свого існування. І хоча ідея творення імперії належала Феофану Прокоповичу, а до її реалізації доседалося не одне покоління вихідців із України, її поява була об'єктивно перевизначеною логікою історичного процесу.

Та значущість Євгена Гуцала у тому, що він у своїх публіцистичних статтях, які у 1996 році вийшли окремою книгою, засвідчив відхід росіян від київської історичної й культурної традиції та їх приєднання до азійської моделі культурного й політичного співіснування в єдиному етнічному та географічному просторі Сходу, спочатку в межах окремих монгольських улусів, потім Золотої Орди, а після Московського царства, яке у XVIII столітті перетворилося на російську імперію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Novak Andrzej. *Dzieje Polski*. Tom 5. Imperium Rzeczypospolitei. Wydawnictwo Bialy Kruk, 2021. 488 s.
2. Білінський В. Москва ординська (XII – XVI століття). Історичне дослідження. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2015. 656 с.
3. Гумільов Л. Відкриття Хозарії: Роботи 1966-1988. Режим доступу : <http://gumilevica.kulichki.net/articles/dk.html>
4. Гуцало Є. Ментальність орди. Київ : Видавничий центр «Просвіта», 1996. 178 с.
5. Дорофеева А. Втілення української національної історіософської думки у творчості Є. Гуцала. *Вісник Запорізького національного університету* : збірник наукових праць. Філологічні науки. Запоріжжя, 2010. № 2. С. 81–86.
6. Жулинський М. Наближення: літературні діалоги. Київ : Дніпро. 1986. 276 с.
7. Матяш Т. Патріарх РПЦ заявив, що смерть на війні в Україні «змиває всі гріхи». URL: <http://surl.li/gxtkb>

8. Патріарх Кирило назвав операцію Росії в Сирії «священною війною» URL: <http://surl.li/gxtkg>
9. Пуановілі З. Патріарх РПЦ Кирило закликав росіян до мобілізації. URL: <http://surl.li/gxtkl>
10. Слесар В. З когорти шістдесятників: навечно в серці з Україною : (До 70- річчя від дня народження Миколи Вінграновського, Євгена Гуцала, 75-річчя Григора Тютюнника та 30-річчя утворення Гельсінської спілки). *Вісник Книжкової палати*. 2007. № 1. С. 45–49.
11. Слотюк П. Проблема суб'єктності України в системі міжнародних відносин від першої половини XVII до XX ст. *XXIV Всеукраїнська наукова історико-краєзнавча конференція «Козацтво в історії України (до 360-річчя битви під Батогом)»*. 1–2 червня 2012 р., Вінниця, 2012. с. 96–99.
12. Супрун В. М. Концепт «ментальності орди» в публіцистиці Євгена Гуцала. *Філологічні студії* : зб. наук. ст. Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2007. Вип. 5. С. 410–412.
13. Тарнашинська Л. Долання себе самого : траєкторія пошуку Євгена Гуцала. *Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління* : іст.-літ. та поетик. аспекти. 2-ге вид., доп. Київ : Смолоскип, 2019. С. 345–346.
14. Центральна Азія не СРСР: президент Таджикистану розкритикував Путіна на саміті в Астані. URL: <https://focus.ua/uk/world/533095-centralna-aziya-ne-sssr-prezident-tadzhikistana-raskritikoval-putina-na-sammite-v-astane-video>
15. Шевелева М. Євген Гуцало: «Його перо знало про що писати. Він писав Людину» URL: <https://uain.press/blogs/evgen-gutsalo-jogo-pero-znalo-pro-shho-pysaty-vin-pysav-lyudynu-1151315>

Слотюк Петро Володимирович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри журналістики, реклами й зв'язків з громадськістю Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

ІВАНІЦЬКА
Ніна

«ДРУГОРЯДНІСТЬ» ЯК
СЕМА ТЕРМІНОНАЗВ
ЗНАЧЕННЄВИХ ВАРІАНТІВ
КАТЕГОРІЇ «ЧЛЕН
РЕЧЕННЯ» ТА ЇЇ
ВІДТВОРЕННЯ В
ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ
ЄВГЕНА ГУЦАЛА

Анотація. На матеріалі словників української мови представлено семну визначеність наукових дефініцій традиційних варіантів категорії «член речення» (додатка, означення, обставини). Показано складний процес перетворення семи «другорядність»: від її наявності – через ослаблення – до зникнення в конкретних синтаксичних умовах, що підтверджено авторським мовленням Є. Гуцала. Поглиблено вивчення складних питань теоретичної граматики, як і спрогнозовано об'єктивну необхідність відтворення результатів такого аналізу в лексикографічній практиці.

Ключові слова. Член речення, сема «другорядність», додаток, обставина, означення, обов'язковість, авторське мовлення Є. Гуцала.

Abstract. The material of the dictionaries of the Ukrainian language presents the seminal determination of the scientific definitions of the traditional variants of the «part of the sentence» category (Object, Attribute, Adverbial Modifier). The complex process of transformation of seme «secondary» is shown: from its presence – through weakening - to its disappearance in specific syntactic conditions, which is confirmed by the author's speech of Ye. Hutsal. The study of complex issues of theoretical grammar is deepened, as well as the objective necessity of reproducing the results of such analysis in lexicographic practice is predicted.

Key words. Part of the sentence, seme «secondary», object, attribute, adverbial modifier, obligation, author's speech by Ye. Hutsal.

У сучасній лінгвістиці наявні традиційно усталені поняття, категорії, одиниці, які в руслі сучасних теорій постійно потребують поглиблення, уточнення, конкретизації, метамовних номінацій, як і спрямованості на практику. Тому помітною є активізація теоретичних досліджень усіх фундаментальних категорій лінгвістики. Деяку трансформацію отримали дефініції, розширилась мережа методів стосовно вирішення проблемних питань у трактуванні граматичних аксіом, складовою яких були й залишаються питання членування